

Berkelaar in 1842 (TMK)

Berkelaar circa 2010 (Top25)

Historische ontwikkeling

Berkelaar heeft een middeleeuwse oorsprong en ontstond op de overgang van terras naar Maasdal. In het gehucht stond sinds de middeleeuwen een kapel, waarvan we tegenwoordig de derde generatie nog terugvinden nadat de vorige in 1959 ten behoeve van een wegverbreding werd afgebroken.

Ruimtelijke karakteristiek

Op de overgang van Maas terras naar het dal van de Oude Maas ligt het gehucht Berkelaar, dat zich ontwikkelde langs twee haaks op elkaar staande wegen, de Kapelstraat en de Swaantjesweg. In de 19^e eeuw had de Kapelstraat vooral het karakter van een lintbebouwing met vrijliggende huizen op ruime percelen, terwijl langs de Swaantjesweg enkele grotere hoeven lagen. Het gehucht werd vrijwel in zijn geheel omgeven door uitgestrekt open akkerland van het veld van Echt, waarbij ten westen van de Swaantjesweg een lager gelegen broekgebiedje (historische loop van de Molenbeek) met boomgaarden en bosopstand lag en nog wat verder naar het westen het grasland van het dal van de Oude Maas. Op dit dal kwamen diverse beken uit, die door smalle dalen in het veld naar het noordwesten liepen.

In de vroege 19e eeuw werden ook in Echt vanuit de overheid de wegen verbeterd. Berkelaar kreeg hierdoor zijn eerste verharde weg, de Maasbrachterweg. Hierlangs lag ook een pannembakkerij en een enkel erf, maar verder liep de Maasbrachterweg toen nog vrij door het open akkerland. Voor het overige hebben we te maken met vrijwel alleen maar historische wegen binnen het ensemble. Sinds de 19e eeuw zijn er wel enkele wegen verdwenen. Een voorbeeld daarvan is het deel van de Hagelkruisweg vanaf het veldkruis aan de Heiweg richting het viaduct Maasbrachterweg-A2. Een boom in het veld en een streep door het land herinneren nog aan deze weg.

De belangrijkste ruimtelijke transformaties waren voor Berkelaar echter de aanleg van het Julianakanaal vanaf 1925, waardoor de relatie met de Oude Maas verdween, en de aanleg van de A2 tussen 1963 en 1965. Daardoor werd Berkelaar met zijn omliggende akkerland tussen infrastructuur ingeklemd en kwam het enigszins geïsoleerd te liggen. Bewaard gebleven bebouwing ligt bovendien in de schaduw van de brug over de A2.

Daarnaast zien we vanaf de jaren 1950, een nieuwe bewoningsas ontstaan langs de vroeg verharde Maasbrachterweg, vooral richting de huidige A2. Dat is weliswaar in lijn met een uitbreiding van het dorp langs hoofdwegen, maar betekent anderszins een doorbreking van de open zichtrelatie tussen het akkerland aan weerszijden van het dorp. Daarmee is er een duidelijke ruimtelijke scheiding in het gebied ontstaan, mede omdat men nu nog slechts door bebouwd gebied de afstand tussen dorp en snelweg kan afleggen en de relatie met het open landschap verloren is. Daarmee beoordelen we deze uitbreiding langs de Maasbrachterweg niet direct als waardevol, zij het dat er vanuit de vroegste ontwikkelingen – de pannbakkerij en directe omgeving – met name nabij de snelweg enkele interessante gebouwen staan. Het meest zuidelijk deel van het lint langs de Maasbrachterweg is daardoor cultuurhistorisch wel interessant. Dit gehucht, dat inmiddels vastgebouwd is aan Berkelaar, stond vroeger bekend als Klein Berkelaar. Het is dan ook jammer te noemen dat de laatste openingen in het lint langs de Maasbrachterweg als bouwgrond zijn bestemd.

Op enkele plekken is ook midden op het veld, het open akkerland, bebouwing verrezen, wat de openheid van het landschap geen goed doet. Dat geldt bijvoorbeeld voor bebouwing aan de Oude Stevensweerderweg en relatief grote agrarische bebouwing bij een boerderij aan de Swaantjesweg en een, aan de Maasbrachterweg gelegen, volledig nieuw bedrijf.

Als we naar het historische gehucht zelf kijken zien we dat de bebouwing in de 19e eeuw een mix moet zijn geweest van carréboerderijen en langgevelboerderijen, die met de korte zijde naar de weg gepositioneerd waren. Alhoewel carréboerderijen inmiddels niet of nauwelijks meer voorkomen, is het bebouwingsbeeld nog heel herkenbaar. Veel bestaande bebouwing, zelfs de jongere, is langgerekt en met de korte zijde naar de weg gebouwd. Ook de nokrichting staat daarbij veelal haaks op de weg. Als we naar de individuele bebouwing kijken, zien we dat vooral aan de Kapelstraat en het aangrenzende deel van de Swaantjesweg een cluster historische bebouwing uit de 19e eeuw aanwezig is. Ook verder oostelijk aan de Heiweg vinden we echter nog wel verspreide bouwwerken uit de 19e eeuw, evenals enkele vroeg-20e-eeuwse boerderijen en huizen. Karakteristiek zijn daarnaast ook twee hoeven; de Zwaantjeshof, aan de Swaantjesweg en de hoeve Bosserhof aan de Liestersteeg (1), die volgens de BAG deels nog uit de 18e eeuw dateren. Interessant is ook bebouwing uit 1941 langs de Kapelstraat.

Fraai zijn daarnaast de kleine weitjes tussen de bebouwing aan de Kapelstraat en Heiweg als openingen in het lint en de plaatselijk nog bestaande agrarische bijgebouwen.

Cultuurhistorische waarden

De belangrijkste cultuurhistorische waarden zijn de bebouwing in de vorm van een lint langs de Kapelstraat-Heiweg en het begin van de Swaantjesweg, waarbij vooral de haaks op de weg staande langgevelboerderijen karakteristiek zijn. Langs de Swaantjesweg zijn dat in belangrijke mate de twee grote hoeven die daar liggen. Verder is de bebouwingsconcentratie in de omgeving van de Maasbrachterweg in de nabijheid van de A2 waardevol te noemen. Waardevol is daarnaast het open landschap buiten de bebouwingsconcentraties, restant van het oude veld (open akkerland) van Echt, waaraan vrijwel alle tuinen van de lintbebouwing direct grenzen. Daarbij zijn de bebouwing langs de Oude Stevensweerderweg en een groot deel van de Maasbrachterweg als verstorend voor dit beeld op te voeren. Voor die laatste weg is de bebouwing boven nummer 55 en boven nummer 52 als stedenbouwkundig niet waardevol aan te duiden. Aan de noordoostzijde ligt de historische hoeve Bosserhof met haar landerijen aan de rand van het open veld. Daarbij moeten we opmerken dat er individueel interessante jongere gebouwen bij kunnen staan; dat is in dit kader niet nader onderzocht. Ook waardevol mogen we agrarisch gebruikte percelen die tot direct aan de straat grenzen noemen, alsmede historische kleine agrarische bijgebouwen, zoals kippenhokken, die bewaard zijn gebleven.

Het historische landelijke beeld van Berkelaar met kleine weiljes langs de weg tussen de huizen (foto: Luuk Keunen, 6 mei 2014).